

- М., 1997.
8. Кривуля О.М., Куц В.М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? // Вісник Ун-ту внутр. справ. – Вип. 2. – Харків, 1997. – С. 70-75.
 9. Кримінальне право України: Загальна частина / За ред. П.С. Матишевського та ін. – К., 1999.
 10. Фесенко С. Цінності як об'єкт злочину // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75-78.
 11. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства. – Х., 1994.
 12. Самошенко И.В. Ответственность за угрозу по уголовному праву (понятие, виды, спорные проблемы): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 1997.
 13. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. – М., 2001.
 14. Емельянов В.П. Концептуальные аспекты исследования объекта преступлений // Право и политика. – 2003. – № 2. – С. 67-77.
 15. Зелінський А.Ф., Куц В.М. Об'єкт злочину і структура Особливої частини Кримінального кодексу // Вісник Університету внутрішніх справ. – Вип. 2. – Харків, 1997. – С. 148-154.
 16. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. – К., 2000.
 17. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть: Конспект лекций. – Днепропетровск, 1992.
 18. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. – К., 1998.
 19. Тихий В.П. Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности обращения с общепригодными предметами. – К., 1989.
 20. Комиссаров В.С. Преступления, нарушающие общие правила безопасности: Понятие, система, общая характеристика: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – М., 1997.
 21. Комиссаров В.С. Терроризм, бандитизм, захват заложника и другие тяжкие преступления против безопасности общества по новому УК РФ. – М., 1997.
 22. Панов М., Тихий В. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми) // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 3 (22). – С. 10-16.
 23. Туманов Г.А., Фришко В.И. Общественная безопасность и ее обеспечение в экстремальных условиях // Советское государство и право. – 1989. – № 8. – С. 21.
 24. Каченко В.И. Преступления против общественной безопасности. – М., 1984.
 25. Фортуна Г.Ф. Уголовно-правовая борьба с массовыми беспорядками: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – М., 1992.
 26. Уголовное право: Особенная часть: Учебник / Под ред. А.И. Рарога. – М., 1996.
 27. Тихий В.П. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки. Конспект лекцій. – Х., 1996.
 28. Тихий В.П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї // Науково-практичні коментарі. – 2002. – № 4. – С. 94-99.

Надійшла до редакції 20.06.2012

ОЛІЙНИЧУК Р.П., кандидат юридичних наук
(Тернопільський національний
економічний університет)

УДК 343.34

ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК» У ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Здійснено історичний та теоретико-правовий аналіз сутності поняття «громадський порядок». Запропоновано авторське визначення поняття «громадський порядок».

Ключові слова: суспільні відносини, громадський порядок, правове регулювання громадського порядку.

Осуществляется исторический и теоретико-правовой анализ сущности понятия «общественный порядок». Предлагается авторское определение понятия «общественный порядок».

Ключевые слова: общественные отношения, общественный порядок, правовое регулирование общественного порядка.

The historical and theoretical and law analysis of essence of concept «public peace» is carried out. The author determination of concept «public peace» is offered.

Keywords: public relations, public peace, legal adjusting of public peace.

У сучасних умовах нестабільності у різних сферах суспільного життя неабияке значення має дотримання громадського порядку, який пов'язаний з відносинами, що забезпечують обстановку суспільного спокою і поведінку громадян відповідно до закону. Тому правильне ви-



значення поняття «громадський порядок», як справедливо зауважує І.М. Копотун, сприяє:

1) точному визначенню самого поняття, його місця та значення в державному будівництві, що допоможе розв'язати низку проблем правового регулювання суспільних відносин (зокрема при відмежуванні адміністративних правопорушень від кримінально караних);

2) вирішенню питань про ступінь суспільної небезпеки посягання на громадський порядок та їх правової кваліфікації;

3) вирішенню питань про розподіл компетенції державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сфері охорони громадського порядку [7, с. 18].

З огляду на вищезазначене дослідження змісту поняття «громадський порядок» має важливе теоретичне та практичне значення.

Дослідженням сутності поняття «громадський порядок» займалися такі відомі російські та українські вчені-правознавці, як П.Ф. Гришаєв, І.М. Даньшин, В.Т. Дзюба, М.Й. Коржанський, І.М. Копотун, Н.Ф. Кузнєцова, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, А.В. Серьогін, С.Д. Шапченко, С.С. Яценко. Однак визначенню поняття «громадський порядок» як самостійної теоретико-правової категорії в юридичній літературі не приділяли достатньої уваги, що свідчить про необхідність додаткового аналізу даного поняття. Вищезазначене зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою даної статті є історичний та теоретико-правовий аналіз сутності поняття «громадський порядок», а також подання авторського визначення даної категорії для виділення окремих елементів, сторін громадського порядку в напрямі сприяння подальшому вдосконалюванню його правового регулювання та покращення діяльності державних органів і громадських організацій.

Термін «громадський порядок» запозичений з французького законодавства початку ХІХ ст., коли було проведено чітку межу між судовою (кримінальною) поліцією та поліцією адміністративною, на яку було покладено обов'язок «охороняти громадський порядок у кожній місцевості» [7, с. 26]. У російському нормативно-правовому словнику поняття «громадський порядок» уперше вживається за часів Миколи І у Статуті про попередження та припинення злочинів 1832 р. Згодом його вживають в актах, прийнятих за Олександра ІІІ: у Положенні про заходи по охороні державного порядку від 14 серпня 1881 р. і в Урядовому наказі Сенату, підписаному царем 12 липня 1889 р. Наказом встановлювалась у сільській місцевості посада земського начальника, а її введення пояснювалось «відсутністю близької народові твердої урядової влади, яка поєднувала б у собі опіку над сільськими обивателями з турботами про завершення селянського питання та з обов'язками по охороні благочиння, громадського порядку, безпеки і прав приватних осіб у сільських місцевостях» [12, с. 26].

Поступово на межі ХІХ – ХХ ст. поняття «громадський порядок» витісняє інші близькі йому терміни, а саме:

– «благочиння» – правомірна поведінка громадян у громадських місцях;

– «благоустрій» – раціональний устрій та чистота вулиць, площ, підвір'їв та під'їздів будинків;

– «благополуччя» – нормальне продовольче, медичне та економічне становище населення.

У нормативно-правових актах ранньої радянської держави своєрідною субстанцією громадського порядку виступає революційний порядок. Конституція 1936 року закріпила поняття «громадський порядок» і «державний порядок», підкреслила їх особливу актуальність і створила основу для законодавчого застосування та наукового дослідження.

Поняття «громадський порядок» широко застосовується у 50–60-х рр. у низці законодавчих актів, зокрема в Указі Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення відповідальності за хуліганство» від 26 липня 1966 р. Це поняття формулювалось досить виразно, зазначались його окремі елементи (громадські місця) [11, с. 368–369].

Звертаючись до ретроспективного аналізу даної категорії, слід зазначити, що вже в радянський період поняття громадського порядку у вітчизняній юридичній літературі розглядалося у двох значеннях, що мають широке та вузьке тлумачення.

Громадський порядок у широкому розумінні містить усю систему суспільних відносин, які виникають внаслідок дотримання та реалізації соціальних норм, принципів, ідей, які діють у суспільстві в усіх сферах життя та є суспільно необхідними та найбільш важливими для даного економічного і політичного устрою, поведінки громадян, державних організацій та громадських об'єднань [1, с. 65]. У такому значенні громадський порядок є об'єктом охоронного



впливу всіх соціальних інститутів держави.

В онтологічному аспекті порядок характеризується філософами як поняття категорійного типу, що співвідноситься з безладом, який є його протилежністю [15, с. 32]. Порядок у суспільстві, що є умовою його існування, у той же час є наслідком процесів, що відбуваються в ньому.

Так, П.Ф. Гришаєв вважав, що громадський порядок охоплює всі суспільні зв'язки й відносини: «Під громадським порядком слід розуміти порядок, що регулює відносини між членами суспільства, відповідно до якого кожний з них зобов'язаний дотримуватися правил у суспільстві, які закріплені як у правових нормах, так і в нормах моралі» [2, с. 5].

На думку І.М. Даньшина, громадський порядок – це порядок вольових суспільних відносин, що складаються в процесі свідомого та добровільного дотримання громадянами встановлених у нормах права та інших норм неюридичного характеру правил поведінки в галузі спілкування, чим забезпечують злагоджене та стійке спільне життя людей в умовах розвинутого суспільства [3, с. 68].

На наш погляд, цілком справедливою є позиція В.О. Навроцького, що для точного встановлення змісту поняття «громадський порядок» слід з'ясувати значення термінів «громадський» (стосується невизначеної кількості осіб) та «порядок»:

1) стан урегульованості суспільних відносин нормами права, моралі, звичаями, правилами співжиття, нормами громадських організацій;

2) результат дотримання членами суспільства встановлених правил і норм поведінки, які його утворюють [9, с. 445].

Визначення громадського порядку у широкому значенні набуває поширення у сучасній кримінально-правовій науці [12, с. 61-62]. Так, В.Т. Дзюба зазначає, що визначення громадського порядку у вузькому розумінні фактично зводить його до системи суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення нормальних умов відпочинку, побуту і спокою в громадських місцях. Громадський порядок – це досить широка соціальна категорія, оскільки громадський порядок складають: правопорядок, державний порядок, порядок управління, з одного боку; звичаї, етичні і моральні правила поведінки – з іншого. А тому вчений робить висновок: немає підстав для «вузького» тлумачення [4, с. 15-18].

Аналогічну позицію зайняв й С.Д. Шапченко, який вважає, що «громадський порядок – це стан суспільних відносин, пов'язаний з додержанням кожним громадянином умов, визначених правовими нормами, традиційними моральними та звичаєвими вимогами щодо поваги до влади, правослухняність, додержання правил загальної поведінки у суспільстві, за якою кожен зі свого боку поводить так, як фактично поводяться інші. Громадський порядок знаходиться у єдності і взаємозумовленості з правопорядком» [13, с. 8].

Досить розгорнуте визначення громадського порядку запропонував М.Й. Коржанський: «Громадський порядок... не може бути об'єктом одного злочину. Громадський порядок – це порядок, що існує у даному суспільстві, тобто вся система його визначальних суспільних відносин. Громадський порядок включає правопорядок у цілому, охоплюючи і громадську безпеку, і громадський спокій, і здоров'я населення, й інтереси особи та інші суспільні блага, що охороняються кримінальним законом» [8, с. 50, 54].

На нашу думку, найбільш точно (якщо відкинути ідеологічне нашарування) й повне в широкому значенні визначення громадського порядку сформулював С.С. Яценко: «Громадський порядок як соціально-правова категорія являє собою стан визначених соціалістичним базисом соціально значимих, таких що відповідають потребам суспільного будівництва вольових суспільних відносин, які урегульовані виражаючими волю трудящих соціальними нормами правового і неправового характеру, і характеризуються обстановкою громадського і особистого спокою, повагою громадської моралі, узгодженістю і структурною організованістю соціальних зв'язків учасників суспільного життя, внаслідок чого створюються сприятливі зовнішні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку і побуту людей, включаючи сферу спілкування в публічних місцях» [17, с. 27-28].

Однак у теорії кримінального права існують і інші концепції розуміння громадського порядку. Так, окремі науковці під поняттям «громадський порядок» розуміють не всю систему суспільних відносин, а лише один з її сегментів – обстановку спокою, тиші та благопристойності у громадських місцях [5, с. 46]. Зокрема, Н.Ф. Кузнецова поняття «громадський порядок» застосовує в змісті закріпленого в нормах права й моралі певного порядку відносин у громад-



ських місцях, сукупності видів і форм поведінки громадян у суспільстві [10, с. 37]. А.В. Серьогін характеризував громадський порядок як урегульовану нормами права та іншими соціальними нормами систему суспільних відносин, встановлення, розвиток та охорона яких забезпечують підтримку стану суспільного та особистого спокою громадян, повагу їхньої честі, людської гідності та суспільної моральності [16, с. 4]. На думку В. І. Осадчого, громадський порядок – це стан суспільних відносин, що складається у громадських та будь-яких інших місцях унаслідок поведінки людей, і який реально відображає відповідність такої поведінки вимогам соціальних норм, що їх регулюють. При цьому стан суспільних відносин, що складається в будь-яких інших місцях, характеризує громадський порядок лише за умови його впливу на стан суспільних відносин, який створюється у громадських місцях [14, с. 15].

Тобто у вузькому значенні громадський порядок розуміється як зумовлена інтересами всього народу, врегульована нормами права система суспільних відносин, що складаються, головним чином, у громадських місцях, а також суспільних відносин, що виникають і розвиваються поза громадськими місцями, але за своїм характером забезпечують охорону здоров'я, честі громадян, зміцнення народного надбання, громадський спокій, створення нормальних умов для діяльності підприємств, установ і організацій [6, с. 7].

Таким чином, прихильники погляду на громадський порядок у широкому розумінні мають на увазі всі суспільні відносини, урегульовані як правовими нормами, так і нормами моралі, звичаями, традиціями та іншими соціальними нормами. При цьому дотримання і реалізація всіх діючих у суспільстві (у всіх сферах життя) соціальних норм повинна підтримуватися як громадянами, так і державними та громадськими організаціями.

Визначення громадського порядку в широкому значенні, на наш погляд, має занадто загальний характер і не відображає належним чином специфічних для даного явища ознак. Такий підхід не дозволяє визначити, які ж сторони суспільного життя, який порядок відносин між людьми потрібно захищати, протидіючи правопорушенням.

Більш ґрунтовним є розуміння громадського порядку у вузькому значенні, де громадський порядок, виступаючи соціально-правовою категорією, включає не всю систему врегульованих соціальними нормами суспільних відносин, а лише певну їхню сукупність, та які виникають в різних галузях життєдіяльності.

Аналіз вищевказаних визначень громадського порядку дозволив запропонувати таке авторське визначення цього поняття. Громадський порядок як родовий об'єкт злочину – це урегульована нормами права та поставлена під охорону закону про кримінальну відповідальність сукупність суспільних відносин, що складаються у сфері забезпечення нормальних умов праці, відпочинку, побуту і спокою людей.

На наш погляд, таке розуміння громадського порядку має важливе практичне значення, сприяючи подальшому вдосконалюванню правового регулювання громадського порядку, покращенню діяльності державних органів і громадських організацій. Окрім того, дана дефініція має й певні теоретичні переваги, тому що дозволяє виділити окремі елементи, сторони громадського порядку, які у своїй сукупності дають можливість визначити коло складових його суспільних відносин, що є перспективами подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури:

1. Беленький В.А. О сущности нарушенный общественного порядка // Вестник МГУ. – Сер. XII. Право. – 1970. – № 6. – С. 64-69.
2. Гришаев П.И. Преступления против общественной безопасности. – М., 1959.
3. Даньшин И.Н. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. – М., 1973.
4. Дзюба В.Т. Уголовно-правовая защита личности и деятельности работников милиции и народных дружинников: Учебное пособие. – К., 1989.
5. Дурманов Н.Д. Уголовная ответственность за преступления против общественности, общественного порядка и здоровья населения. – М., 1962.
6. Еропкин М.И. Управление в области охраны общественного порядка. – М., 1965.
7. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2008.
8. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: Монографія. – Дніпропетровськ, 2007.
9. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 3-тє вид., переробл. та доп. – К., 2009.



10. Кузнецова Н.Ф. Уголовная ответственность за нарушения общественного порядка. – М., 1963.
11. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / За заг. ред. О.М. Джужі. – К., 2001.
12. Налуцишин В. Проблеми відмежування хуліганства від суміжних злочинів // Вісник прокуратури. – 2006. – № 5 (59). – С. 46-53.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відпов. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. та доповн. – К., 2005.
14. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – К., 2004.
15. Помазков П.С. Борьба с преступлениями против общественного порядка: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Ростов-н/Д, 2004.
16. Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. – М., 1975.
17. Яценко С.С. Уголовно-правовая охрана общественного порядка (Сравнительно-правовой аспект). – К., 1986.

Надійшла до редакції 28.05.2012

ШЕВЧЕНКО О.А., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.9

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЯК ОДИН ІЗ ПРИОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Проаналізовано сутність протидії злочинності та визначено місце запобігання злочинам у системі протидії злочинності.

Ключові слова: злочинність, протидія, загальносоціальна протидія, спеціальна протидія, запобігання злочинам.

Анализируется содержание противодействия преступности и определяется место предотвращения преступлений в системе противодействия преступности.

Ключевые слова: преступность, противодействие, общесоциальное противодействие, специальное противодействие, предотвращение преступлений.

In the article maintenance of counteraction criminality is analysed and the location of prevention of crimes in the system of counteraction of criminality is determined.

Keywords: criminality, counteraction, social counteraction, special counteraction, prevention of crimes.

Конституцією України перед державою поставлено завдання забезпечити громадську безпеку суспільства, належний правопорядок, гарантований захист правовими засобами конституційних прав та інтересів громадян, державних організацій та установ, громадських формувань, усіх приватних структур [1, ст. 1]. Одним із чинників, які створюють серйозну загрозу розвитку держави, є злочинність як відносно масове явище, що складається із сукупності передбачених кримінальними законами вчинків, вчинених на тій чи іншій території протягом певного часу [2, с. 8].

Проблема протидії злочинності посідає особливе місце у становленні правової держави, створення якої неможливе без забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання і розкриття злочинів [3, с. 149].

Стратегія державної протидії зростаючій злочинності повинна будуватися таким чином, щоб звести до мінімуму криміногенну діяльність і підвищити рівень ефективності правоохоронної і виховної місії державної влади.

Питанням протидії злочинності, у тому числі й запобігання злочинам у системі протидії злочинності, присвячені роботи Г.А. Аванесова, А.І. Алексєєва, Ю.М. Антоняна, О.М. Бандурки, С.С. Галахова, В.В. Голіни, В.О. Глушкова, Л.М. Давиденка, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, Е.А. Дідоренка, А.І. Долгової, А.Е. Жалінського, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, І.І. Карпеця, Я.Ю. Кондратьєва, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.Г. Лекаря,

